

V L A A M S   P A R L E M E N T

Zitting 2008-2009

6 oktober 2008

ONTWERP VAN DECREET

**houdende instemming met het protocol nr. 12
bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden,
opgemaakt in Rome op 4 november 2000**

MEMORIE VAN TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

1. Algemene toelichting

Tijdens de 622ste vergadering van de afgevaardigden van de ministers op 10 en 11 maart 1998 heeft de ministerraad van de Raad van Europa (RVE) aan het directiecomité voor de rechten van de mens opdracht gegeven om een ontwerp van aanvullend protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM) op te maken. Dat aanvullend protocol moest het toepassingsgebied verruimen van artikel 14 van het EVRM, dat een lijst van discriminatiegronden bevat. Een bijhorend toelichtend rapport vermeldt de aard en de omvang van de verbintenissen die de partijen nemen in het kader van het protocol.

Het mandaat vermeldde bovendien dat de opmaak van het aanvullend protocol moest gebaseerd zijn op het eindrapport dat het directiecomité voorgelegd had aan de ministerraad.

Het expertencomité voor de ontwikkeling van de mensenrechten stelde een tekst op die voorgelegd werd aan de ministerraad voor advies van het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) en van de Parlementaire Vergadering.

Tijdens zijn 47ste zitting stelde het directiecomité vast dat die adviezen niet verstrekt werden binnen de gevraagde termijn. Het directiecomité besloot dan aan de ministerraad de toelating te vragen om in maart 2000 een bijzondere vergadering te beleggen en om zijn mandaat te verlengen tot 31 maart 2000.

Op die buitengewone vergadering in Straatsburg op 9 en 10 maart 2000 heeft het directiecomité de adviezen in verband met het protocol nr. 12 onderzocht, de ontwerp teksten van het protocol en het toelichtend rapport afgewerkt en goedgekeurd.

Het comité van ministers van de RVE keurde op 26 juni 2000 de tekst van het protocol goed en stelde het open voor ondertekening door de lidstaten van de RVE vanaf 4 november 2000.

In het protocol nr. 12 krijgt het bestaande artikel 14 van het EVRM een algemene draagwijdte. Voortaan zal elke discriminatie door gelijk welke openbare overheid voor het EHRM in Straatsburg gebracht

worden. Tot nu toe kon dat enkel voor discriminaties in verband met rechten die in het EVRM gewaarborgd zijn.

Het gelijkheidsbeginsel wordt als zodanig niet in de bepalingen van het protocol nr. 12 opgenomen. Het is niet mogelijk gebleken om voldoende eensgezindheid te bekomen tijdens de onderhandelingen om zowel het gelijkheidsbeginsel als het non-discriminatieprincipe samen in één bepaling onder te brengen. Het moet evenwel duidelijk zijn dat die twee nauw met elkaar verbonden zijn. De Belgische delegatie in het comité van ministers heeft trouwens niet nagegaten het belang te benadrukken dat zij hecht aan het beginsel van de gelijkheid tussen man en vrouw. Zij heeft betreurd dat dit beginsel niet expliciet kon opgenomen worden in de tekst.

Het begrip ‘discriminatie’ is hetzelfde als dat van het artikel 14 van het EVRM en ook de discriminatiegronden zijn dezelfde. Men heeft er de voorkeur aan gegeven geen wijzigingen aan te brengen aan de lijst omdat zij in ieder geval onbeperkt blijft en om geen gelegenheid te bieden tot ongewenste a contrario interpretaties over discriminatiegronden die niet vermeld worden.

Het EHRM heeft in zijn advies de aandacht gevestigd op de mogelijke weerslag van het protocol nr. 12 op de werklust van het EHRM. Het stelt dat dit gepaard zal moeten gaan met bijkomende middelen. De weerslag op het werkvolume van het EHRM is ook een belangrijk argument gebleken voor de meeste delegaties die zich onthouden hebben bij de aanneming van het protocol nr. 12. Het lijkt echter voorbarig om nu al te spreken van een spectaculaire toename van het aantal klachten. Ook zonder het protocol nr. 12 zullen nieuwe maatregelen moeten uitgewerkt worden om de sterke toename van de klachten in goede banen te leiden.

2. Artikelsgewijze bespreking van het protocol en het toelichtend rapport

– Het protocol nr. 12

In de preambule wordt verwezen naar het fundamenteel beginsel van gelijkheid van alle mensen voor de wet en de gelijke behandeling door de wet. Er wordt ook aan herinnerd dat het non-discriminatiebeginsel de partijen niet kan beletten maatregelen te nemen om een effectieve en volledige gelijkheid na te stre-

ven op voorwaarde dat die maatregelen objectief en redelijk zijn.

Artikel 1 bepaalt dat het genot van elk recht dat voorzien is door de wet, moet verzekerd worden zonder enige discriminatie volgens geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke en andere opvattingen, afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of elke andere toestand.

Artikel 2 regelt de territoriale werkingssfeer. Elke staat kan het grondgebied of de grondgebieden aanwijzen waarop het protocol van toepassing is, op het ogenblik van de ondertekening of neerlegging van de akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring. Het toepassingsgebied kan later eventueel uitgebreid of gewijzigd worden. Georgië en Nederland hebben dergelijke verklaring bij de akte van aanvaarding neergelegd¹.

Artikel 3 stelt dat de lidstaten de artikelen 1 en 2 beschouwen als aanvullende artikelen bij het EVRM en dat zij bijgevolg alle bepalingen van het EVRM toepassen.

Artikel 4 gaat over de ondertekening en ratificatie. Het protocol staat open voor ondertekening door de lidstaten van de RVE die het EVRM ondertekend hebben. Enkel de lidstaten die tegelijkertijd of vroeger het EVRM geratificeerd hebben, kunnen het protocol ratificeren, aannemen of goedkeuren. De akten worden neergelegd bij de secretaris-generaal van de RVE.

Artikel 5 bepaalt de inwerkingtreding van het protocol.

Artikel 6 heeft het over de taken van de depositaris.

– Het toelichtend rapport

Sedert 1965 wordt elk verdrag dat wordt aangenomen in de schoot van de Raad van Europa voorzien van een toelichtend rapport dat de belangrijkste stappen van de totstandkoming belicht en dat een artikelsgevijs commentaar geeft van het verdrag in kwestie. Deze toelichtende rapporten worden sedert 2001 eveneens vrijgegeven. Het toelichtend rapport vormt

evenwel geen instrument dat een wettelijke interpretatie geeft van het verdrag.

Niettemin is het een belangrijke aanwijzing wat het verdrag of het protocol precies beoogt. Daarom bespreekt deze memorie het toelichtend rapport eveneens.

In de inleiding wordt gesteld dat het principe van gelijkheid en non-discriminatie een fundamenteel element vormt van het internationaal recht inzake mensenrechten. Dat principe is ook opgenomen onder andere in artikel 7 van de Universele Verklaring van de rechten van de mens en in artikel 26 van de Internationale overeenkomst inzake politieke rechten en burgerrechten. De beschermingsmaatregelen in artikel 14 van het EVRM daarentegen zijn beperkter. Daarom werden sinds de jaren zestig voorstellen gedaan om bijkomende garanties voor gelijkheid en non-discriminatie op te stellen.

In het commentaar op de bepalingen van het protocol wordt vooral aandacht besteed aan de preambule en het artikel 1.

De preambule verwijst naar het principe van gelijkheid voor de wet en van het recht op gelijke bescherming door de wet. Die bepaling is fundamenteel en weloverwogen en zij vormt een essentieel element in de bescherming van de mensenrechten zoals die erkend is in de grondwetten van de lidstaten en in de internationale wetgeving inzake mensenrechten. Ook al is het gelijkheidsbeginsel niet expliciet vermeld in artikel 14 van EVRM noch in artikel 1 van het aanvullend protocol, moet toch vermeld worden dat de principes van non-discriminatie en gelijkheid nauw met elkaar verbonden zijn.

In de preambule wordt ook verwezen naar maatregelen die genomen kunnen worden om de volledige en daadwerkelijke gelijkheid te bevorderen. Er wordt bevestigd dat het non-discriminatieprincipe geen beletsel mag zijn om dergelijke maatregelen te nemen, op voorwaarde dat zulks kan gebeuren op een objectieve en redelijke manier. Daar waar andere internationale overeenkomsten staten verplichten of aanmoedigen om positieve discriminatie toe te passen, legt het aanvullend protocol die verplichting niet op omdat dergelijke verplichting in strijd zou zijn met de aard van het EVRM en omdat zijn controlemechanisme gebaseerd is op een collectieve waarborg van individuele rechten die in voldoende precieze bewoordingen vervat zijn om voor een rechter te kunnen gebracht worden.

¹ “Georgia declines its responsibility for the violations of the provisions of the Protocol on the territories of Abkhazia and Tskhinvali region until the full jurisdiction of Georgia is restored over these territories.”. “The Kingdom of the Netherlands accepts the Protocol for the Kingdom in Europe, the Netherlands Antilles and Aruba.”.

Artikel 1 is gebaseerd op een aantal algemene overwegingen. Zo blijkt uit de rechtspraak van het EHRM dat niet elk onderscheid of verschil in behandeling als discriminatie dient beschouwd te worden. Een onderscheid of verschil in behandeling is slechts discriminatoir indien er geen objectieve en redelijke rechtvaardiging voor is. Om die reden en ook vanwege het algemeen karakter van het non-discriminatiebeginsel, werd het niet noodzakelijk geacht om een beperkende clausule in te schrijven in het aanvullend protocol.

De opgesomde gronden voor discriminatie zijn dezelfde als die in artikel 14 van het EVRM. Die oplossing werd verkozen boven andere zoals het expliciet vermelden van een aantal gronden voor discriminatie zoals fysieke of mentale handicap, seksuele geaardheid of leeftijd. Een uitbreiding van de discriminatiegronden werd niet noodzakelijk geacht omdat de lijst niet exhaustief is, zoals blijkt uit het woordje 'zoals'. Het EHRM heeft trouwens artikel 14 al toegepast op die gronden.

Artikel 1 formuleert een algemene non-discriminatie clausule die een ruimere mate van bescherming biedt dan het 'genot van rechten en vrijheden' die in het EVRM staan. De verruimde toepassingsfeer van het discriminatieverbod heeft voornamelijk betrekking op:

- discriminaties met betrekking tot het genot van bij wet (of decreet) neergelegde rechten;
- discriminaties met betrekking tot het genot van rechten die voortvloeien uit een duidelijke wettelijke verplichting in hoofde van een openbare overheid (dat wil zeggen wanneer een overheid een juridische verplichting heeft om op een bepaalde manier te handelen);
- discriminaties door een openbare overheid bij de uitoefening van een discretionaire macht (bijvoorbeeld bij het toekennen van bepaalde subsidies);
- discriminaties door eender welk ander handelen of nalaten te handelen van een openbare overheid (bijvoorbeeld het gedrag van ordehandhavers bij protestbetogingen of oproer).

Het begrip 'openbare overheid' moet ruim geïnterpreteerd worden. Het betreft niet enkel de adminis-

tratieve overheden maar ook de rechtbanken en wetgevende organen.

Artikel 2 over de territoriale werkingssfeer volgt de modeltekst die in februari 1980 aangenomen werd door het ministercomité van de RVE. Paragraaf 5 sluit nauw aan bij het artikel 56, §4, van het EVRM.

Artikel 3 moet de verhouding tussen het aanvullend protocol en het EVRM verduidelijken door aan te geven dat alle bepalingen van het EVRM zullen toegepast worden met inachtneming van de artikelen 1 en 2 van het aanvullend protocol. Wat die bepalingen betreft, wordt speciaal de aandacht gevestigd op artikel 53 dat stelt dat "niets in het verdrag zal uitgelegd worden als een beperking of een afzwakking van de mensenrechten of de fundamentele vrijheden die verzekerd worden door de wetten van elke verdragsluitende partij of door een andere overeenkomst waarbij de betrokken staat partij is". Het is duidelijk dat dit artikel zal toegepast worden in de verhouding tussen het aanvullend protocol en het EVRM. Er werd beslist om geen verwijzing naar artikel 16 van het EVRM in te schrijven in het aanvullend protocol.

Zoals reeds eerder vermeld is de bescherming die in artikel 1 van het aanvullend protocol geboden wordt, ruimer dan die in artikel 14 van het EVRM. Artikel 1 heeft niet de wijziging of de afschaffing van artikel 14 tot gevolg. Er is dus een zekere overlapping. Vragen over de precieze verhouding tussen beide artikelen vallen onder de bevoegdheid van het EHRM.

De bepalingen van de artikelen 4 tot 6 komen overeen met de bewoordingen die gebruikt worden in de modeltekst die aangenomen werd door het ministercomité van de RVE.

3. De Vlaamse regelgeving en het protocol nr. 12

Vlaanderen was er bij de principiële goedkeuring van het voorontwerp van instemmingsdecreet voorstander van dat bij de ratificatie van protocol nr. 12 veiligheidshalve opgemerkt zou worden dat de Belgische taalwetgeving, die gestoeld is op het territorialiteitsbeginsel, noch rechtstreeks, noch onrechtstreeks via het non-discriminatiebeginsel vervat in protocol nr. 12, kan aangevochten worden.

Bovendien, omdat met rechtspraak van het EHRM de bestaande taalwetgeving niet volkomen zou zijn

gegarandeerd², bepaalde het oorspronkelijke artikel 2 van het voorontwerp van decreet dat het protocol volkomen gevolg zou hebben “met dien verstande dat het protocol niet raakt aan de regelgeving inzake het gebruik van de talen, overeenkomstig artikel 129 van de Grondwet.”.

De afdeling wetgeving van de Raad van State formuleerde met zijn advies 41.064/AV van 23 januari 2007 echter zeer ernstige bezwaren bij dit voorbehoud in het voorontwerp van instemmingsdecreet, bezwaren zowel van constitutionele als van verdragsrechtelijke aard. De raad concludeerde dan ook dat het voorbehoud geformuleerd in artikel 2 geen doorgang kan vinden.

De Vlaamse decreetgever, zo stelt de Raad van State, is niet bevoegd om als voorwaarde te stellen dat er een voorbehoud wordt gemaakt dat zou gelden voor het geheel van de taalregelgeving in België, zelfs indien hij steunt op een interpretatie van de Grondwet die toepasselijk is op alle wetgevende instanties en die gebaseerd is op het territorialiteitsbeginsel. Het voorbehoud zou eventueel in die zin moeten worden geherformuleerd.

De Raad van State onderstreepte dat een voorbehoud bovendien enkel zin heeft als de taalregelgeving in strijd zou kunnen worden bevonden met het gelijkheidsbeginsel uit het twaalfde protocol en dat het de bedoeling zou zijn die taalregelgeving uit te sluiten van de rechtsmacht van het Europees Hof.

Deze uitsluiting vormt, volgens eerdere rechtspraak van het Grondwettelijk Hof³, evenwel een ongelijke behandeling die ook in het voorbehoud zou moeten worden verantwoord in het licht van artikelen 10 en 11 van de Grondwet.

Bovendien mag, volgens artikel 57 van het EVRM, en dat van toepassing is op het twaalfde protocol, in het internationaal recht geen voorbehoud van algemene aard worden geformuleerd. Wel kan een staat een (specifiek) voorbehoud maken voor zover een wet die op dat tijdstip op zijn grondgebied van kracht is, niet in overeenstemming is met een bepaalde bepaling van het verdrag. In dat geval moet een korte uiteenzetting van de wet geformuleerd worden in het voorbehoud.

De Raad van State oordeelt dat aan deze beide voorwaarden niet werd voldaan.

Artikel 19 van het Weens Verdragenverdrag van 23 mei 1969 vult de voorwaarden om in het internationaal recht geldig een voorbehoud te kunnen maken aan met de bepaling dat het voorbehoud onder andere niet onverenigbaar mag zijn met het voorwerp en het doel van het verdrag. De Raad van State kan zich niet uitspreken of aan die voorwaarde werd voldaan.

Onder ‘voorbehoud’ moet volgens artikel 2, 1°, d), van het Weens Verdragenverdrag van 23 mei 1969 worden verstaan: “eenzijdige verklaring, ongeacht haar bewoording of haar benaming, afgelegd door een staat wanneer hij een verdrag ondertekent, bekrachtigt, aanvaardt of goedkeurt of daartoe toetreedt, waarbij hij te kennen geeft het rechtsgevolg van zekere bepalingen van het verdrag in hun toepassing met betrekking tot deze staat uit te sluiten of te wijzigen”. Om die reden is ook een verklaring bij de ratificatie van het protocol door België evenmin een optie, daar dit dan eenzelfde ‘voorbehoud’ zou vormen, waarover de Raad van State al advies heeft verleend.

Bovendien, zo gaat de Raad van State verder, als het voorbehoud toch behouden zou blijven in het ontwerp van instemmingsdecreet, dan “zou de onrechtmatigheid ervan kunnen worden beoordeeld door de controle-organen van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, inzonderheid door het Europees Hof voor de rechten van de mens; de interne gerechten zouden eveneens beschikken over de mogelijkheid om geen rekening te houden met een onrechtmatig voorbehoud. Bij een negatieve beoordeling zou het bijgevolg worden verworpen ten voordele van de volledige toepassing van het protocol”.

Om al die redenen en ook omdat het Europees Hof voor de rechten van de mens zich eerder al heeft uitgesproken over een taalzaak waarbij zij de bijzondere Belgische situatie en de objectiviteit van een regionaal onderscheid erkende, werd het in artikel 2 van het voorontwerp van decreet geformuleerde voorbehoud geschrapt in het ontwerp van decreet dat thans ter definitieve goedkeuring voorligt, zonder dat overwogen wordt een verklaring bij ratificatie waarin het voorbehoud zou worden geherformuleerd, neer te leggen.

Met het oog op de goedkeuring van het ontwerp van decreet houdende instemming met het protocol nr. 12 bij het EVRM, werden alle departementen van het

² Dit protocol kan aanleiding geven tot nieuwe gedingen voor het EHRM en nieuwe arresten uitlokken.

³ Arbitragehof, nr. 157/2004 van 6 oktober 2004.

ministerie van de Vlaamse Gemeenschap bevestigd. Het doel van de rondvraag was na te gaan in hoeverre de Vlaamse regelgeving in overeenstemming is met het protocol nr. 12.

Uit de antwoorden blijkt dat de Vlaamse regelgeving geen ongerechtvaardigde onderscheiden maakt. Zij bevat zelfs een groot aantal instrumenten ter bestrijding en voorkoming van discriminatie.

Hieronder volgt per beleidsdomein een korte beschrijving van de mogelijke knelpunten.

3.1. Belgische taalregeling

De cel juridische dienstverlening van het departement Coördinatie ging na of de Belgische taalwetgeving in conflict kan komen met de bepalingen van protocol nr. 12. Hierbij dient opgemerkt te worden dat protocol nr. 12 op twee punten innoverend werkt in vergelijking met artikel 14 van het EVRM:

- in tegenstelling tot artikel 14 van het EVRM, bevat protocol nr. 12 een algemeen en zeer ruim gedefinieerd discriminatieverbod dat autonoom kan ingeroepen worden, zonder dat er een schending moet zijn van een ander artikel uit het EVRM of de latere protocollen;
- protocol nr. 12 verbiedt een discriminatie van elk recht dat verleend wordt bij wet of decreet.

Toch kan het innoverend karakter ook gerelativeerd worden:

- hoewel artikel 14 van het EVRM voorziet in een non-discriminatiebeginsel dat enkel in combinatie met een ander recht kan ingeroepen worden, werd dit principe door het EHRM soepel geïnterpreteerd. Feiten die binnen de invloedssfeer van een artikel van het EVRM vallen, kunnen op grond van artikel 14 aangevochten worden. Het Hof oordeelde zelfs dat maatregelen die in overeenstemming zijn met alle andere verdragsbepalingen, kunnen discrimineren in de zin van artikel 14;
- momenteel is elke wettelijke of decretale discriminatie al verboden op grond van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Sinds 1988 heeft het Grondwettelijk Hof de bevoegdheid om wetten en decreten rechtstreeks te toetsen aan deze artike-

len. Bovendien hebben de artikelen een algemene draagwijdte.

Het is in dit verband interessant op te merken dat zowel de hoogste hoven en rechtbanken van België als het EHRM, het gelijkheidsbeginsel op een zelfde manier benaderen.

In de Belgische taalzaak van 23 juli 1968 oordeelde het EHRM als volgt: “Het is dus van belang na te gaan welke maatstaven aangelegd moeten worden om te bepalen of een gegeven onderscheid al dan niet onverenigbaar is met artikel 14 van het EVRM. Op dit punt is het EHRM van oordeel dat de gelijkheid van behandeling pas geschonden wordt als er voor het gemaakte onderscheid geen objectieve en redelijke rechtvaardiging bestaat. Het bestaan van een dergelijke rechtvaardiging moet beoordeeld worden in verband met het doel en de gevolgen van de betreffende maatregel, en rekening houdend met de in een democratische samenleving algemeen heersende principes. Een onderscheid dat gemaakt wordt in de uitoefening van een bij verdrag vastgelegd recht, moet niet alleen een wettig doel nastreven: artikel 14 wordt eveneens geschonden als duidelijk vaststaat dat de aangewende middelen redelijkerwijs gesproken niet evenredig zijn met het beoogde doel.”.

Deze Belgische taalzaak was het eerste arrest van het EHRM waarin de Belgische taalwetgeving en het territorialiteitsbeginsel – één van de pijlers van het Belgisch federalisme – getoetst werden aan het Europees verdragsrecht. Nadien volgde nog een arrest van het EHRM en een uitspraak van de Europese Commissie voor de rechten van de mens. Telkens werd de bijzondere Belgische situatie en de objectiviteit van een regionaal onderscheid erkend. Het streven naar een taaleenheid binnen elk ééntalig gebied, is legitiem en zelfs in het algemeen belang verantwoord.

Wat protocol nr. 12 betreft, is het duidelijk dat het EHRM geacht wordt dezelfde principes toe te passen. Er kan trouwens opgemerkt worden dat het EHRM zich net als het Grondwettelijk Hof zeer terughoudend opstelt wanneer ongelijke behandeling aangevoerd wordt in aangelegenheden die het onderwerp geweest zijn van een moeizaam bereikt politiek akkoord van communautaire of ideologische aard.

Bovendien moet hier vermeld worden dat de Europese Commissie voor de rechten van de mens uitdrukkelijk ontkend heeft dat de vrijheid van taalgebruik in het EVRM vervat is. Ook de vrijheid van

meningsuiting impliceert niet de vrije taalkeuze in de contacten met de overheid. Het protocol nr. 12 zal hieraan niets veranderen. Ook in dat protocol worden geen taalrechten toegekend. In die zin kan besloten worden dat vanuit het standpunt van de Belgische taalwetgeving geen onmiddellijke moeilijkheden moeten verwacht worden bij de toepassing van protocol nr. 12.

Anderzijds dient wel benadrukt te worden dat het protocol nr. 12 een stap in een evolutie is die op Europees vlak al langer aan de gang is, met name het uitbreiden van de rechten en vrijheden. In dit verband kan verwezen worden naar het EU-handvest voor de grondrechten, het ontwerpprotocol bij het EVRM tot bescherming van de culturele rechten of het kaderverdrag ter bescherming van nationale minderheden. In deze teksten wordt de vrijheid van taalgebruik wel in mindere of meerdere mate voorzien. In die zin blijft waakzaamheid geboden. De specificiteit van de Belgische situatie is inmiddels wellicht niet onbekend in Europees verband.

3.2. Ambtenarenzaken

3.2.1. *Verschillen tussen de reglementering voor contractuele en statutaire personeelsleden*

Uit de screening op mogelijke discriminaties van het Raamstatuut dat vanaf 1 januari 2006 het Vlaams personeelsstatuut (VPS) vervangt, is gebleken dat er enkele verschillen bestaan tussen de reglementering voor contractuele en statutaire personeelsleden. Die verschillen zijn historisch gegroeid maar zij kunnen mogelijk een discriminatie uitmaken omdat zij onvoldoende gemotiveerd zijn door het verschil in situatie tussen de contractuele en statutaire tewerkstelling.

Concreet gaat het om de volgende gevallen:

a) Beroep tegen de evaluatie

Contractuele personeelsleden kunnen, in tegenstelling tot de statutaire personeelsleden, geen beroep instellen bij de Raad van Beroep tegen hun evaluatie. Alhoewel een negatieve evaluatie voor een contractueel personeelslid niet noodzakelijk een ontslag inhoudt (in tegenstelling tot een tweede opeenvolgende negatieve evaluatie voor een ambtenaar), kan in de gevallen dat het contractueel personeelslid ontslagen wordt omwille van de negatieve evaluatie, gesteld worden dat de negatieve evaluatie een rechtsgevolg heeft.

b) Vaderschapsverlof

De regeling is verschillend voor contractuele en statutaire personeelsleden.

Statutaire personeelsleden hebben recht op tien dagen omstandigheidsverlof bij de bevalling van de echtgenote of samenwonende partner. Dat wil zeggen dat de meemoeders van lesbische koppels in dat geval wel recht hebben op tien dagen omstandigheidsverlof, maar dat de vader van het kind dat recht niet heeft als hij niet getrouwd is of niet samenwoont met de moeder van het kind. Statutaire personeelsleden moeten het verlof zo dicht mogelijk bij de geboorte opnemen.

Contractuele personeelsleden vallen onder de arbeidsrechtelijke regeling die stelt dat mannelijke personeelsleden voor een kind dat van hen afstamt, recht hebben op tien dagen vaderschapsverlof die moeten opgenomen worden binnen 30 kalenderdagen vanaf de bevalling. Dat wil zeggen dat voor contractuele koppels de meemoeders van lesbische koppels geen recht hebben op vaderschapsverlof maar dat een vader die niet getrouwd is of niet samenwoont met de moeder, wel recht heeft op vaderschapsverlof.

Aangezien het arbeidsrecht toelaat een gunstigere regeling voor het vaderschapsverlof te voorzien, bestaat echter de mogelijkheid om een regeling in het Raamstatuut op te nemen die dezelfde is voor statutaire als voor contractuele personeelsleden. Die problematiek werd opgenomen in de lijst van onderhandelingsmateries voor het sectoraal akkoord 2005-2006.

3.2.2. *Nieuwe bepalingen in het Raamstatuut*

Een bepaling in het Raamstatuut stelt dat bij gelijke kwalificatie van kandidaten, voorrang gegeven wordt aan de kandidaat uit de kansengroep die ondervetegenwoordigd is. Onder kansengroepen wordt hierbij verstaan: vrouwen, gehandicapten, kortgeschoolden, allochtonen en ervaren werknemers. Die werkwijze wordt door rechtspraak van het Europees Hof van Justitie (onder andere het arrest Abrahamson) toegelaten.

Een bepaling in het Raamstatuut voorziet dat de Vlaamse Regering, op voorstel van de Vlaamse minister bevoegd voor de bestuurszaken, het aantal betrekkingen bepaalt dat voorbehouden wordt voor personen met een zware arbeidshandicap die inge-

schreven zijn bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB). Die personen worden vrijgesteld van het vergelijkend wervingsexamen. Die regeling verschilt op volgende punten van de regeling in het VPS:

- de erkenning van een zware arbeidshandicap gebeurt ingevolge het Beter Bestuurlijk Beleid (BBB) door de VDAB in plaats van door het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap (VFSIPH);
- de vrijstelling voor het vergelijkend examen is niet langer beperkt tot de niveaus D en E;
- het quotum wordt door de Vlaamse Regering vastgesteld.

Het VPS bevatte reeds bepalingen die discriminatie op grond van geslacht, leeftijd, nationaliteit en handicap moesten tegengaan.

a) Discriminaties op grond van geslacht en leeftijd

Inzake geslacht was er geen enkele vorm van discriminatie terug te vinden. Er was zelfs sprake van vormen van positieve discriminatie. Zo was er bijvoorbeeld een evenwichtige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in adviesorganen zoals de Raad van Beroep.

De maximumleeftijdsgrens van 50 jaar die vroeger bestond voor de aanwerving als ambtenaar, werd geschrapt.

b) Discriminatie op grond van nationaliteit

In overeenstemming met het Europees gemeenschapsrecht, werd in het VPS geen nationaliteitsvoorwaarde gesteld: ook onderdanen van een andere EU-lidstaat konden aangeworven worden als ambtenaar bij het ministerie. De contractuele betrekkingen werden ook opengesteld voor niet-EU-onderdanen.

De Belgische nationaliteit was wel vereist wanneer het om een betrekking ging die een rechtstreekse of onrechtstreekse deelneming aan de uitoefening van het openbaar gezag inhoudt of die werkzaamheden omvat strekkende tot bescherming van de algemene belangen van de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest. Deze regelgeving ligt in de lijn van de wetgeving in de andere EU-lidstaten.

Wat betreft de nationaliteitsvereiste voor betrekkingen die een deelneming aan de uitoefening van openbaar gezag inhouden, kan vermeld worden dat deze of een gelijkaardige regel in de meeste EU-lidstaten aangetroffen wordt en dat dus in dat verband geen noemenswaardige problemen verwacht worden. Eventueel kan een gecoördineerd standpunt van alle overheden in België gezocht worden met betrekking tot de wenselijkheid van een verklaring hieromtrent in het ratificatie-instrument.

Administratieve anciënniteiten konden gedurende lange tijd enkel opgebouwd worden binnen de diensten van de Vlaamse Regering. In overeenstemming met het Europees gemeenschapsrecht werden later voor de berekening van de niveau-, graad- en dienst-anciënniteit ook de voorgaande diensten verricht bij de EU, bij een EU-lidstaat, bij de Belgische staat en bij de gemeenschappen en gewesten in aanmerking genomen. Ook in dit aspect is er dus geen discriminatie in het Vlaams beleid.

c) Discriminaties op grond van een handicap

Het VPS bevatte reeds een aantal maatregelen ter bevordering van de tewerkstelling van personen met een handicap:

- het ging om personen die ingeschreven waren bij het VFSIPH;
- er werd op alle niveaus gestreefd naar logistieke faciliteiten in overleg met het Vast Wervingssecretariaat;
- voor de toegang tot de niveaus D en E was er een vrijstelling van het vergelijkend wervingsexamen;
- er was een quotum van 2% van het aantal betrekkingen van de niveaus D en E prioritair gereserveerd. De selectie gebeurde op basis van een functiebeschrijving en profiel via het VFSIPH in overleg met SELOR en de centrale aanwervingsdienst.

3.3. Vlaamse regelgeving inzake onderwijs

Het departement Onderwijs merkt op dat de term 'openbare overheid' niet duidelijk is voor wat het onderwijsbeleid betreft. Het departement neemt

aan dat naast het officieel ook het vrij gesubsidieerd onderwijs door het protocol nr. 12 gevat wordt. Als alleen het onderwijs ingericht door de openbare besturen zou bedoeld worden, kan de decreetgever verondersteld worden verplichtingen vast te leggen in hoofde van de inrichters van privaatrechtelijk onderwijs, wat voor Vlaanderen problematisch zou zijn.

Het zijn voornamelijk de volgende discriminatiegronden die relevant kunnen zijn en onderzocht werden voor de Vlaamse regelgeving inzake onderwijs:

3.3.1. Discriminatie op grond van taal

Hier dient opnieuw verwezen te worden naar het bovenvermelde arrest van het EHRM in de Belgische taalzaak van 23 juli 1968. In dat arrest heeft het Europees Hof immers aanvaard dat het beginsel ‘streektaal is onderwijstaal’ en de daarop steunende taalwetgeving in België niet strijdig zijn met het EVRM. De burger kan niet van de overheid verwachten dat die onderwijs zou aanbieden in elke taal die de burger wenst.

3.3.2. Discriminatie op grond van godsdienst

Het Europees Hof beschermt ook religieuze overtuigingen die ‘een zekere graad van kracht, ernst, coherentie en belang vertonen’. De overheid kan echter slechts een gebrek aan eerbied voor zulke ‘beschermd’ overtuigingen verweten worden voor zover de belanghebbende aan de overheid zijn opvattingen op het geschikte ogenblik kenbaar gemaakt heeft. Daarbij werd echter nog geen uitspraak gedaan over de vraag of ouders onderricht volgens hun eigen godsdienstige overtuiging kunnen afdwingen van de overheid. Naar alle waarschijnlijkheid zou het Hof in dergelijke zaak een analoge redenering hanteren als inzake taal, aangezien de overheid onmogelijk kan voorzien in onderricht volgens elke godsdienstige overtuiging die de burger wenst.

3.3.3. Discriminatie op grond van een lichamelijke of geestelijke handicap

Het Europees Hof oordeelde reeds dat ook een lichamelijke of geestelijke handicap een mogelijke discriminatiegrond kan vormen in de zin van artikel 14 van het EVRM. Dat zou dus eveneens gelden voor protocol nr. 12. Om te oordelen of er al dan niet sprake is van discriminatie, houdt het Hof hier niet enkel reke-

ning met het feit of er door de overheid zogenaamde positieve maatregelen genomen zijn, maar ook met de de facto omstandigheden en de wijze waarop de abstracte maatregelen in de praktijk omgezet zijn.

Inzake het recht op onderwijs voor gehandicapten, moet in principe iedere school ervoor zorgen dat gehandicapten er les kunnen volgen. Het departement Onderwijs is toch van oordeel dat er objectieve redenen kunnen gevonden worden op grond waarvan de draagkracht van de gewone school onvoldoende is om een gepast onderwijsaanbod aan een leerling met een zware handicap aan te bieden, waardoor dan ook het belang van de leerling zelf in het gedrang zou komen.

3.3.4. Besluit

Er kan gesteld worden dat de rechtspraak van het Europees Hof voldoende genuanceerd en evenwichtig is. Grote moeilijkheden met de verenigbaarheid van de Vlaamse regelgeving inzake onderwijs met protocol nr. 12 worden dan ook niet verwacht. Er kan nog gewezen worden op het feit dat het decreet betreffende de gelijke onderwijskansen d.d. 28 juni 2002, gewijzigd bij het decreet d.d. 15 juli 2005, een aantal onderscheiden behandelingen bevat:

- bijkomende omkadering voor scholen met leerlingen met bepaalde kenmerken (gelijkekansenindicatoren);
- regelgeving van de inschrijving met voorrang voor bepaalde leerlingen.

3.4. Vlaamse regelgeving inzake werkgelegenheid

De Vlaamse regelgeving inzake werkgelegenheid werd reeds uitvoerig onderzocht met het oog op eventuele discriminatie naar aanleiding van de omzetting van EU-richtlijnen. De conclusies van dat onderzoek waren in hoofdzaak dat de Vlaamse regelgeving géén ongerechtvaardigde onderscheiden maakt en zelfs een groot aantal instrumenten ter bestrijding en voorkoming van discriminatie bevat.

3.5. Vlaamse regelgeving inzake media

Volgende overwegingen kunnen bij dit thema gemaakt worden.

De relevante decreten bepalen dat in de diverse programma's van de omroepen van of erkend door de Vlaamse Gemeenschap, elke discriminatie geweerd wordt. De formulering van het discriminatieverbod is volledig in overeenstemming met protocol nr. 12.

Ook wordt per decreet bepaald dat: "De reclame en telewinkelen mogen geen politieke, godsdienstige, syndicale, ideologische of filosofische strekking vertonen, noch enige discriminatie naar ras, geslacht, nationaliteit, filosofische of politieke overtuiging inhouden, noch de menselijke waardigheid aantasten." De administratie Media stelt vast dat het begrip 'discriminatie' in protocol nr. 12 ruimer omschreven wordt dan in deze bepaling. Te gepasten tijde zullen de nodige wijzigingen aangebracht worden teneinde de bepalingen volledig conform te maken.

3.6. Vlaamse regelgeving inzake huisvesting

De regelgeving op het gebied van huisvesting bevat persoonsgebonden criteria. Alle ongerechtvaardigde onderscheiden werden al in de jaren zestig weggevoerd, zodat er momenteel enkel nog maatregelen van positieve discriminatie overblijven. Sommige subsidies zijn bijvoorbeeld voorbehouden aan bepaalde inkomenscategorieën. Die maatregelen hebben duidelijk een sociaal en maatschappelijk corrigerend doel. Zij houden louter een positieve discriminatie in van bevolkingsgroepen die zich in een maatschappelijk achtergestelde positie bevinden. Ook bepaalde risicogebonden maatregelen die in het kader van het Investeringsfonds voor Grond- en Woonbeleid voor Vlaams-Brabant (Vlabinvest) getroffen werden, dienen als dusdanig gezien te worden.

Het decreet van 15 juli 1997 betreffende de Vlaamse Wooncode wordt gewijzigd door het decreet van 15 december 2006 houdende wijziging van het decreet van 15 juli 1997 houdende de Vlaamse Wooncode (gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 19 februari 2007 – in werking vermoedelijk eind september 2007 via publicatie van een besluit van de Vlaamse Regering). Meer bepaald wijzigen de regels inzake sociale verhuuring. In die context verdient het toevoegen van de bereidwilligheid tot het aanleren van het Nederlands aan de inschrijvings- en toelatingsvoorwaarden voor een socialehuurwoning, enige aandacht. Die bepaling kadert binnen het beleid inzake het onthaal en de integratie van inwijkelingen, zoals bedoeld in artikel 5, §1, II, 3°, van de Bijzondere Wet tot Herziening van de Instellingen van 8 augustus

1980 (BWHI), zoals gewijzigd. De verantwoordings is gelegen in het algemeen belang van sociale verhuuring alsook in het verhogen van de betrokkenheid van de huurder met het oog op behoorlijke sociale huisvesting, ongeacht de achtergrond, de nationaliteit of de cultuur van de huurder. Hierdoor is de maatregel niet in strijd met artikel 14 van het EVRM, dat taal vermeldt als een verboden criterium van onderscheid, terwijl taal ook voorkomt in de opsomming van de verboden criteria van onderscheid die opgenomen is in artikel 2, 1°, van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (BUPO). Taal moet uiteraard ook geacht worden ingebed te zijn in artikel 10 van de Grondwet en geldt derhalve als een verboden criterium van onderscheid wanneer de overheid rechten en plichten vaststelt. Het verbod om taal als criterium van onderscheid te gebruiken, is niet absoluut zoals onder meer blijkt uit arresten van het EHRM en van de Raad van State.

In ieder geval heeft de verplichting om bereid te zijn Nederlands te leren, geenszins tot doel een onderscheid te maken tussen Nederlands- en anderstaligen teneinde de een of de ander bij voorkeur te behandelen. Van alle huurders wordt verwacht dat zij zich houden aan de decretale rechten en plichten en de door verhuurders uitgewerkte interne regels en dat zij meewerken aan het bewerkstelligen van de vooropgezette doelstellingen. Omdat in het verleden gebleken is dat bij gebrek aan communicatiemiddel, anderstaligen moeizamer de richtlijnen van de verhuurders konden opvolgen omdat zij die richtlijnen niet begrepen, wordt getracht om via de stimulans om Nederlands te leren, dat te verbeteren.

De bereidheid om Nederlands te leren vormt evenmin een beperking op het recht op behoorlijke huisvesting. 'Behoorlijk' kadert in de veiligheid, de kwaliteit en de leefbaarheid. Door een gemeenschappelijke taal kunnen huurders de veiligheidsnormen begrijpen en toepassen en de richtlijnen van de verhuurders opvolgen terwijl de verhuurders de klachten van de huurders beter kunnen behandelen.

Het aanmoedigen van een gemeenschappelijke taal vormt een middel om het recht op wonen te realiseren (artikel 3 van de Vlaamse Wooncode). De overheid moet ervoor ijveren dat iedereen gehuisvest is in een woning die in verband met veiligheid, kwaliteit en omvang, aangepast is aan de sociale en economische toestand van de maatschappij. Het opleggen van de bereidheid om Nederlands te leren komt tegemoet aan die verplichting. Het opleggen van de taalbereidheid bemoeilijkt geenszins de uitoefening van

het recht op behoorlijke huisvesting of maakt haar onmogelijk. Integendeel, de bereidheid om Nederlands te leren zal de huurder mondiger maken, wat ten goede komt aan het recht op behoorlijke huisvesting.

3.7. *Vlaamse regelgeving inzake economie, binnenlandse aangelegenheden, land- en tuinbouw, leefmilieu, ruimtelijke ordening, monumenten en landschappen, mobiliteit, wetenschap en innovatie, welzijn, cultuur en volksgezondheid*

De Vlaamse regelgeving in die sectoren bevat geen ongerechtvaardigde verschillen. Er stellen zich bijgevolg geen problemen met betrekking tot het protocol nr. 12 bij het EVRM.

4. Procedureverloop en inwerkingtreding

De Werkgroep ‘Gemengde Verdragen’ (WGV), adviesorgaan van de Interministeriële Conferentie Buitenslands Beleid (ICBB), bepaalde in zijn vergadering d.d. 20 september 2000 dat het protocol nr. 12 een gemengd karakter heeft. Vermits de gemeenschappen en de gewesten zowel naar intern recht als op internationaal vlak bestuursmaatregelen kunnen nemen, moeten ook zij, naast de federale overheid, dit protocol nr. 12 goedkeuren vooraleer het namens België in werking kan treden. De ICBB heeft op 8 maart 2001 de beslissing van de WGV bekrachtigd.

In haar vergadering d.d. 27 maart 2000 besliste de Vlaamse Regering om haar goedkeuring te hechten aan het protocol nr. 12 en het toelichtend rapport en om machtiging te verlenen om het te ondertekenen. Die ondertekening vond plaats op 4 november 2000.

Op 6 september 2007 hebben 37 lidstaten van de Raad van Europa het protocol ondertekend. Bulgarije, Denemarken, Frankrijk, Litouwen, Malta, Monaco, Polen, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en Zwitserland hebben dat nog niet gedaan. Het protocol werd al door 15 landen⁴ geratificeerd. Armenië en Finland hebben op 17 december 2004 als tiende en elfde lidstaat van de Raad van Europa, hun akte

van bekrachtiging neergelegd. Het protocol trad bijgevolg in werking op 1 april 2005, dat wil zeggen op de eerste dag van de maand die volgt na het verstrijken van een tijdvak van drie maanden na de tiende ratificatie.

5. Advies van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) en de Raad van State

In zijn advies d.d. 8 maart 2006 verklaart de SERV dat hij achter het protocol nr. 12 staat en zich ook kan terugvinden in de argumentatie van de Vlaamse Regering om mogelijke knelpunten in verband met de taalwetgeving en de nationaliteitsvereiste te vermijden voor betrekkingen die een deelneming aan de uitoefening van de openbare macht inhouden. Wat de nationaliteitsvereiste betreft, vraagt de SERV dat werk gemaakt wordt van een nieuw legistiek initiatief om te komen tot een correcte oplistings van functies waarvoor uitzonderingen voorzien zijn. De Raad van State herinnert daarbij aan de bekommernissen in het kader van de VESOC-kraachtlijnnnota – actieplan 2005, om nieuwe opportuniteiten voor allochtonen te zoeken in functies waar zich de komende jaren mogelijkheden aanbieden (VESOC: Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité).

De Raad van State bracht op 23 januari 2007 advies uit. Het voorontwerp van decreet geeft geen aanleiding tot opmerkingen in zoverre het de instemming met het twaalfde protocol bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden betreft.

Wel formuleerde de Raad ernstige bezwaren bij het voorbehoud dat in artikel 2 van het voorontwerp van decreet als volgt werd geformuleerd: “met dien verstande dat het protocol niet raakt aan de regelgeving inzake het gebruik van de talen, overeenkomstig artikel 129 van de Grondwet”.

De bezwaren van de Raad van State daarover zijn zowel van constitutionele als van verdragsrechtelijke aard en worden ook besproken onder punt 3 van deze memorie.

Het voorbehoud geformuleerd in artikel 2 kan geen doorgang vinden, concludeert de Raad.

Bovendien, zo gaat de Raad verder, als het voorbehoud behouden zou blijven, dan “zou de onrecht-

⁴ Albanië, Armenië, Bosnië-Herzegovina, Cyprus, Finland, Georgië, Kroatië, Luxemburg, Macedonië, Montenegro, Nederland, Oekraïne, Roemenië, San Marino en Servië.

matigheid ervan kunnen worden beoordeeld door de controle-organen van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, inzonderheid door het Europees Hof voor de rechten van de mens; de interne gerechten zouden eveneens beschikken over de mogelijkheid om geen rekening te houden met een onrechtmatig voorbehoud. Bij een negatieve beoordeling zou het bijgevolg worden verworpen ten voordele van de volledige toepassing van het protocol”.

Om al die redenen en omdat het Europees Hof voor de rechten van de mens zich eerder al heeft uitgesproken over een taalzaak waarbij het de bijzondere Belgische situatie en de objectiviteit van een regionaal onderscheid erkende, werd het in artikel 2 van het voorontwerp van decreet geformuleerde voorbehoud geschrapt in het ontwerp van decreet dat thans ter definitieve goedkeuring voorligt.

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Kris PEETERS

*De Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands
Beleid, Media en Toerisme,*

Geert BOURGEOIS

*De Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale
Economie en Gelijke Kansen,*

Kathleen VAN BREMPT

VOORONTWERP VAN DECREET

houdende instemming met het protocol nummer 12 bij het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en met het toelichtende rapport, opgemaakt in Rome op 4 november 2000

DE VLAAMSE REGERING,

Op voorstel van de Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme en de Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen;

Na beraadslaging,

BESLUIT:

De Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen is ermee belast, in naam van de Vlaamse Regering, bij het Vlaams Parlement het ontwerp van decreet in te dienen, waarvan de tekst volgt:

Artikel 1

Dit decreet regelt een gemeenschaps- en een gewestaangelegenheid.

Artikel 2

Het protocol nummer 12 bij het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en het toelichtende rapport, opgemaakt in Rome op 4 november 2000, zullen volkomen gevolg hebben, met dien verstande dat het protocol niet raakt aan de regelgeving inzake het gebruik van de talen, overeenkomstig artikel 129 van de Grondwet.

Brussel,

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Yves LETERME

De Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen,

Kathleen VAN BREMPT

ONTWERP VAN DECREET

houdende instemming
met het protocol nr. 12
bij het Verdrag tot bescherming
van de rechten van de mens en
de fundamentele vrijheden,
opgemaakt in Rome op 4 november 2000

DE VLAAMSE REGERING,

Op voorstel van de Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme en de Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen;

Na beraadslaging,

BESLUIT:

De Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen is ermee belast, in naam van de Vlaamse Regering, bij het Vlaams Parlement het ontwerp van decreet in te dienen, waarvan de tekst volgt:

Artikel 1

Dit decreet regelt een gemeenschaps- en een gewestaangelegenheid.

Artikel 2

Het protocol nr. 12 bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, opgemaakt in Rome op 4 november 2000, zal volkomen gevolg hebben.

Brussel, 12 september 2008.

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Kris PEETERS

De Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen,

Kathleen VAN BREMPT
